

noksága alatt megkezdett várépítési munkálatokat. A várépítés semmisíté meg az 1698-ban létrejött vallási unio után szervezett gör. cath. püspök templomát és rezidenciáját, a kit azután Balázsfalvára helyezték. A fejedelmi várból nyugatra a Szt-Mihály-kapu, keletre a mostani Károly-kapu helyén állott Szt.-György-kapu vezetett. A város négy negyedre oszlott, u. m. 1. vár-fertály 2. a téglafertály, 3. a bódog- (Boldogasszony) fertály, 4. a lippa-fertály utczái is mind magyarosok valának s csupán a szélbeli kis oláh utca jelezte a XVI. század végén kis jelzőjével, hogy néhány oláh család is élvezte már a fejedelmi székhely jótékonyágát.

1602 ben a városi tanács 12 tagból, a képviselő 40-ből állott, a kik mind magyarok valának. Tanácsvégezések, ítéletkivonatok képezik a czikk folytatását s csak azt csodáljuk, hogy a hol annyi becses és közérdekű adat áll rendelkezésre, ott a női zárda eredetére vonatkozó kevés értékű monda közlésére szorúlnak.

Csató János alispán és fáradhataflan botanikusunk a Vöröspatak felett általa 1892. október 21-én felfedezett Száraz-tó (Teu Saca) nevű tőzegláp jellemző növényeit s főleg tőzegmoháit ismerteti. Az 58 lépés hosszú és 30 lépés széles tőzegláp valószínűleg 1740. felhagyott régi vízgyűjtő maradványa s annyiban érdekes, hogy a közel fekvő Porur község M l u h a hegyén előforduló másik tőzeglápétól a nagy közelség daczára eltérő tőzegmohákat táplál . . .

Kóródy Péter titkári jelentése az 1892. nevezetesebb eseményeiről számol be. A társulati tagok száma 167 s Gyulafehérvár mellett Abrudbánya, Nagy-Enyed közönsége szolgáltatja ezekhez a fő continenst. A múzeum-igazgató Cserni Béla, ki egyúttal az ásatások vezetésében is érdemeket szerzett, könyv- és pénztárnok jelentései jelzik az anyagi haladást. Itt is a pénztelenség, a vidéki társulatok emez átka, bénítja a serényebb tevékenységet s azzal a kevéssel, a mi rendelkezésükre állott, aránylag valóban sokat producáltak. Mindez természetesen még szembetűnővé teszi a kicsiny munkáscsoport rendkívüli érdemeit. Ezek közül Cserni Bélának, a társulat éltető szellemének e helyen is szerencsét kívánunk.

TÉGLÁS GÁBOR.

A balavásári szüret.

Történeti rajz a költétkorból. Irta: Hentaller Lajos. Budapest, 1891. kis 8-adr. 157 lap.

„Az 1851—52-ik év szomorúan végzetes a magyar nemzetre. Elégedetlen volt mindenki s remélt minden ember. Az emberek ha az utczákon találkoztak, titokteljesen mosolyogtak egymásra; éjnek idején kijártak a rétekre, a mezőkre s fegyver-forgatásban gyakorolták magukat; a nyilvános helyeken egy egy jelszó-félét sűgött az ismeretlen szomszédja fülébe s rögtön mint régi ismerősök, barátok, testvérek,

karöltve távoztak. Egyszóval mindenkinek volt valami titkolni valója a rendőrség, vagy az olyan előtt, a ki gyanúsnak tünt föl előtte.“

Igy vezeti be Hentaller Lajos fent címzett munkáját, a mely legújabb történelmünk egyik szomorú fejezetét, a Makk-Gál-féle összeesküvést beszéli el könnyed tárcza-modorban, de eredeti források alapján.

A címében előforduló Balavásár egy kis falu a Maros-Vásárhely és Segesvár közötti országút középpontján, a hol az 1851-iki szüret alkalmával ez a szerencsétlenül végződött erdélyi utó-forradalom szövődött, a melynek gyászos áldozatai (Török János maros-vásárhelyi tanár, Gálfi Mihály ügyvéd és Horváth Károly birtokos 1854. márcz. 10.) a maros-vásárhelyi Posta-réten bitófán végezték jobb sorsra érdemes életüket; s számosan, többnyire fiatal emberek 4 20 évi várfogra ítéltettek, a kik ugyan 1857. közepén kegyelmet nyertek.

A szerencsétlen mozgalom abból a nagy európai forradalmi bizottságból indult ki, melynek szervezetét Mazzini József, az olasz összeesküvések éltető szelleme dolgozta ki az 1849-iki forradalmak legyőzése után. Főfészke e bizottságnak London volt, a hol Mazzini is lakott. Itt dolgozták ki 1850 nyarán az általános európai forradalom tervét, melynek kitörése 1852. márcz. idusára volt kitűzve.

A magyarországi forradalmi propagandát Makk József volt honvéd tüzér ezredes kezdeményezte és szervezte. Kossuthtól kieszközölt egy „tervvezlatot“ és „útasítást“, mely előadja, hogy miként kell az összeesküvést szervezni. Egy titkos organizatio leendett az, melyet „évszaki rendszer“-nek neveztek el. Az egész Magyarországra kiterjedő szervezet volt az e s z t e n d ő, melynek 12 hónapjából 3 hónap Erdélyre esett. Az egész élén egy láthatatlan kormány állott. Mindenik hónapnak volt egy polgári főnöke, és egy katonai parancsnoka. Az erdélyi részekben a polgári főnökök voltak: Török János, Gálfi Mihály és Horváth Károly. A Székelyföld által képezett egyik „hónap“ négy hétre oszlott, u. m. Udvarhely, Háromszék, Maros- és Csíkszékre. A hetek napokra, a napok 12 „órára“ oszlottak. Az „órák“ századot jelentettek kiknek 60 perceik s ezeknek ismét másod perceik (közlegényeik) voltak.

Makk József Oláhországból (Bukarestből), Gál Sándor volt honvéd ezredes, a leendett „Erdély szabadító hadsereg főparancsnoka“, Konstantinápolyból küldözte be az országba propagandát csináló megbízottait, útasítását, leveleit. Makk megbízottja, Magas Ernő megjelent a balavásári szüreten Horváth Károlynál s ott kezdték szervezni a Székelyföld „hónap“-ját, a mely szervezkedés a legnagyobb serénységgel folyt az év végéig.

Az osztrák kormányt Napoleont kitűnően szervezett titkos rendőrsége tette figyelmezzé az Erdélyben készülő forradalomra. A rendőrség aztán figyelemmel kísérte a nyíltan folyó szervezkedést, melyről még a

piaczi kofák is nyíltan beszélgettek, s 1851 decz. 30-án a bukaresti osztrák konzul oláh rendőrökkel megmotoztatta Makk bukaresti lakását, s ő maga bár elmenekült, íratait lefoglalták. Három hét múlva 1852 jan. 24-én éjjel az erdélyi összeesküvők főbb szerepvivőit is özsze-fogdosta az osztrák rendőrség.

Az elfogottakat Nagy-Szebenbe hurcolták, s hadi törvényszék elébe állították. A vizsgálatot elhúzták 1853 szeptemberéig. Ekkor a foglyok nagy részét Gyulafehérvárra szállították át, csakis a legfőbbeket hagyván Szebenben.

A gyulafehérvári mintegy 70 fogoly előtt 1854 márcz. első napjaiban olvasták fel az ítéletet, mely 4—20 évig terjedő várfogságra szólt. A Székelyföld 3 főnökét Marosvásárhelyre szállították, s ott a várban beszállásolván, márcz. 10-én a város végén levő Posta-réten felakasztották.

Ennek a szomorú és alapjában elhibázott, a magyar-székely nyílt és conspirálni nem tudó jellemmel ellenkező szervezetű összeesküvésnek keletkezését, fejlődését és gyászos lefolyását beszéli el Hentaller könyve, a mely felhasználja (bár nem idézi) az erről szóló bőséges irodalmat, de sok eddig ismeretlen, új, s az ő gazdag gyűjteményében részben eredetiben meglevő okiratok beleszövéssel illusztrálja s világítja meg annak történetét. S ez ad munkájának mintegy forrásszerű nagyobb jelentőséget.

A munka élvezetes olvasmányúl kinálkozik mindenkinek, a ki ez idők történetét ismerni akarja. Hentallert méltó elismerés illeti e maradandó becsű munkája megírásáért.

Sz. L.

Philosophia a középiskolában.

Trendelenburg, derék philosophus — neve mutatja, hogy német — Aristotelesnek logikába vágó írataiból kivonatokat gyűjtött össze és methodikailag rendezve, kiadta ezen cím alatt: *Elementa logices Aristoteleae.* — In usum scholarum ex Aristotele excerptis conveitit illustravit Fr. Ad. Trendelenburg. — 9-dik kiadás. — Berolini, 1892.

Kiadója két czélt tartott szeme előtt. Egyet azt, hogy a gymnasium főtantárgya a classica philologia levén, a görög szöveg tanulása mintegy folytatása legyen a korábbi tanulmányoknak. A másikat természetesen azt, hogy a gymnasiumi tanuló a logikai törvényekkel alaposan megismerkedjék.

Ehez a könyvhez útasítás gyanánt magyarázatokat is írt Trendelenburg ily czímmel: *Erläuterungen zu den Elementen der aristotelischen Logik.* — Zunächst für den Unterricht in den Gymnasien. Berlin, 1861. (2. kiadás.). Ennek az előbeszédében azt mutatja ki hatalmas érvekkel, hogy a gymnasiumi tanulmányok kiegészítésére, a phi-